

Martina Kuzmić
Zagreb

KORČULANSKI RJEČNIK

(Damir Kalogjera, Mirjana Fattorini Svoboda, Višnja Josipović Smojver, *Rječnik govora grada Korčule*, Novi Liber, Zagreb, 2008., 419 str.)

Izdavačka kuća *Novi Liber* u 2008. godini izdala je rječnik korčulanskoga gradskog govora pod naslovom *Rječnik govora grada Korčule*. Iz rečeničnih potvrda čitatelj može sagledati način života grada Korčule, zanimacije njegovih žitelja, običaje, odnos prema godišnjim dobima, hrani, piću, moralne poglede i sl.

Rječnik je utemeljen na pučkome govorenom jeziku. Autori su do natuknica došli razgovorom s izvornim govornicima, kao sudionici – promatrači i uz svesrdnu pomoć sugrađana.

U uvodnome dijelu iznose se napomene o strukturi rječničkoga članka, naglasku, glasovima, gramatici, primjerima, etimologiji i rječniku kao proizvodu timskoga rada. Slijedi rječnik od 417 stranica koji sadrži ukupno 8142 riječi (natuknice) poredanih abecednim redom. Na kraju rječnika navode se kratice i odrednice, popis jezika i njihovih kratica korištenih u etimološkoj zoni te znakovi. Svaka je riječ naglašena i masno otisnuta. Nisu unesene riječi koje pripadaju hrvatskome standardnom jeziku, ni riječi koje se od standardnoga jezika razlikuju samo ikavskim refleksom *jata* ili naglaskom, ako nemaju posebnoga značenja. Unesene su riječi koje pripadaju hrvatskome standardnom jeziku, ali u korčulanskome govoru imaju različita ili dodatna značenja, npr. *čūt* 'osjetiti (miris ili okus)', *grūb* 'ružan', *jūt* 'kiseo', *lūd* 'neukusan, neslan', *sūh* 'mršav', *ūdarat* 'svirati'. Brojne natuknice romanske su posuđenice ili slavenske, hrvatske riječi koje nisu ušle u hrvatski jezični standard, ali su žive u korčulanskome govoru (*dugočāsno*, *mālahan*, *rabòtni dan*).

Na otoku Korčuli postoje razlike između urbanoga i ruralnog govora, kao što su, npr. razlika u bogatstvu vokabulara, odnosno obrtnički vokabular u gradu i poljodjelski na selu, razlika u naglasku koji je na selu rjeđe prenesen, razlika u nekim elementima izgovora, morfologije i sintakse (razlikovanje *č* i *ć*, A i L imenica).

Rječnički članak sastoji se od: 1. natuknice (naglašena osnovna riječ koja se objašnjava; imenice se navode u N jd., glagoli u infinitivu, pridjevi i zamjenice u muškome rodu), 2.

varijante natuknice (kod natuknica koje se javljaju u više nego jednom fonološkom obliku), 3. izgovora noseće natuknice (najčešće u infinitivu glagola kada postoji dvostruki izgovor), 4. oznake vrste riječi (prati glavnu natuknicu koja nije uvijek imenica u nominativu jednine ili glagol u infinitivu, npr. *gríhi m mn*), 5. gramatičkih i morfoloških podataka noseće riječi (uz imenicu u N bilježi se i G u punom ili skraćenom obliku, npr. *komarîn, -rína*), 6. odrednice (pojašnjava unutar kojeg se područja, struke ili djelatnosti riječ upotrebljava, npr. *čiča (čič) vezn. arh. 'zbog', ferâl m 1. 'fenjer', 2. pren. 'čela', hárub m. rur. 'rogač' (Lumbarda), rëloj m rij. 'sat'*), 7. definicije (objašnjava značenje noseće riječi hrvatskim standardnim jezikom), 8. primjera (potvrda) u uglatim zagradama (ilustracija su upotrebe noseće riječi i pomažu boljem shvaćanju značenja, ali se ne prevode hrvatskim standardnim jezikom), 9. sinonima, istoznačnica (npr. za glagol 'piti' sinonimi su *bêver, čunbat, čunbetat, čunbit, čunburlékat, trinkëtat, trískat, trunbetat*), 10. uputnice (kratice koje upućuju na vezu između dviju natuknica), 11. frazema ili frazeoloških izraza (npr. *činit fîntu 'pretvarati se', činit pënu 'izazivati samilost'*), 12. zone etimologije (podrijetlo noseće riječi kada nije slavensko ili hrvatsko).

Iz leksikografske građe mogu se izdvojiti neke naglasne značajke korčulanskoga gradskog govora, kao npr.: četiri novoštokavska naglasaka; preneseni novoštokavski naglasci u mlađih govornika; jezične promjene teku u smjeru djelomičnoga prenošenja neprenesenih naglasaka (*pulënta 'žganci' – pùlenta, vëčernja 'predvečernja služba Božja u crkvi' – večërnja*); često prelaženje naglasaka s imenice na prijedlog (*nà zùb, ù more, zà dūšu*, ali u *kūcu, urāt*); čakavski akut danas se rijetko čuje (*balatūr 'mjesto u crkvi za orgulje i pjevače, galerija', lunbrāk 'vrsta bijele ribe', perūn 'vilica'*); akut je prešao u naglasak blizak novoštokavskome dugosilaznom naglasku, iako je ostao na istom slogu (*parangâl 'sprava za ribarenje, dug konopac s mnogo privezanih udica'*); naglasne i prednaglasne duljine.

Kao glasovne značajke govora mogu se izdvojiti: ikavski refleks *jata* s nekoliko ekavizama (*ozlédit, sèst, zanovëtat*) i jekavizama koji su uneseni pod utjecajem škole (*lješnjak, mjesni, pjesnik, rječnik*); blago zatvoren izgovor dugoga samoglasnika *a* → *oa* (*grâd, majstrâl 'zapadni vjetar', pápe 'otac'*); izgovor samoglasnika *e* ispred *r* u starijih govornika (*kërv, përst, pëšut*); gubitak samoglasnika *o* na početku riječi u zamjenici *nàki, vàki*; zamjenica 'taj' u starijih govornika glasi *đti*; zamjenice 'ovaj, taj, onaj' glase *đvī, tī, ðnī*; samoglasnik *i* zamjenjuje se s *o* u *đli 'ili'* na početku veznika, odnosno upitne riječi; *u* u *učunit*, postoji jedan srednji glas bilježen slovom *č*; *m* i *n* ispred suglasnika ili na kraju riječi u gramatičkim morfemima i nepromjenjivim riječima ostvaruju se kao nazalizacija prethodnoga samoglasnika (u *Rječniku* se bilježi s *n: kòpan, kànpa 'preživljavam', lãnp 'bljesak, munja'*); *s* > *š* asimilacijom u *šàšit*; variranje *s* i *š* u romanizmima (*sinjorîna* i *šinjorîna, strapàcat 'grditi, koriti' i štrapàcat*); rotacizam u prezentskim oblicima glagola *mđc (mđreš, mđre)*; glas *j* na mjestu zijeva (*ũ joko, u jûsta*), zamjenjivanje unutar suglasničkih skupova (*čk > šk u mășka; dn > rn u bîrna, žërna, zàjerno; dp, tp > lp u olupúta < odpúta 'odjednom', polpísat 'potpisati'; gn > gnj u gnjôj; mn > vn u osàvnest; mnj > mj u šumjiv; št > šč u ščâp, ščūcat; tk > jk u slajko*); otpadanje unutar suglasničkih skupova (*ds, ts > s u gràski, gòšposki, kć > č u čër, pš > š u šenica, pt > t u řica, sv > s*

u *sèkar*, *svr* > *sr* u *šrbít*, *srâb*); varijabilnost upotrebe dočetnih *-t* i *-č* u infinitivu (*čapat* i *čapa*, *pùt* i *pù* 'grabiti, vaditi vodu iz bunara'); *j* prema *lj* (*júbav*, *jút*, *prījatej*); *j* na mjestu prasl. **d'* (*měja*, *ròjak*); *k* u enklitičkome obliku glagola *hòtit* 'htjeti' (*ku 'ću*).

Zanimljive morfološke značajke govora jesu npr.: tvorba trajnih prefigiranih oblika glagola (*obâc* 'posjetiti, obići, pregledati' → *obahòdit* i *obađivat*, *obûc* → *obučivat* i *obukòvat*); romanske gl. posuđenice dobivaju trajni vid pomoću hrv. infiksa (*režentat* 'isplahnuti' → *režentávati*); trenutni vid pomoću prefiksa (*raščàrat se* 'razbistriti, raščistiti se (za nebo)'); futur II. ima glavni glagol u infinitivu (*dokle bude spat*); imperfekt gl. *bît* glasi *bīšen*, *bīšeš...bīšedu* / *bīšu*, a uz infinitiv označuje neostvarenu radnju u prošlosti (*bīšeš doč na rabotu na vrime pa te meštar ne bi (bi) strapaca*); oblici 3. l. mn. prez. na *-du* rijetki su (*pròsu*, *věžu*, *vòdu*, *vòzu*); gl. *ìmat* zamjenjuje se katkada glagolom *bît* (*Njon je četrest godišča*); 3. l. prez. gl. *bît* može biti naglašeno kad je glavni glagol, kopula ili pomoćni glagol (*Je kruha*); gl. *vòlit* u usporedbama znači 'više voljeti' (*Mali voli meso nego ribu*); pored *tribat* i *mórat* javlja se posuđenica *ùkat* i *tòkat* uz dativ i akuzativ (*Tonetu tuka poni barku u mandrač*); odricanje obveze i pitanje o obvezi izriče se pomoću *od* + *pòtriba* (*Ni od potribe hodi vanka po mraku*); obveza se izražava likom *vàja da* + prez. ili inf. (*vaja da partu što prin*) i s *vàja će*, *vàjalo je*; jednosložne im. m. r. imaju kratku množinu (*bròdi*, *sīni*); lokativ se ostvaruje kao akuzativ (*Živen u Korčulu*); umjesto pridjeva rabi se im. + prijedlog *od* (*júha od rībe*); lična zamj. ž. r. ima izjednačen D = L = I *njôn* (*dajen njon*, *govori od njon*, *gre š njon*), a tako je i s pridjevima; posvojna zamj. 3. l. ž. r. glasi *něje* (*mât*), posvojnost u obiteljskim odnosima može se izraziti ličnom zamjenicom (*meni zaova*, *njemu mat*); upitno-odnosna zamjenica *što* mnogo je češća od zamjenica *koji*, *koja*, *koje* (*žena što san je susri*); brojevi *dva*, *tri*, *četiri* ne sklanjaju se (*s dva prijatelja*); br. im. *dvoje* rijetka je; *òna dvà* znači 'dvojica i dvoje'; prijedlog *iz* znači *s* (*sa*) (*Skala se iz stabla*); umjesto *s(sa)* u značenju društva ili sredstva upotrebljava se *su* (*Zapriti mu je su bokun bije*); prijedlozi *vřhu*, *izviše* upotrebljavaju se s G (*Vřhu glave jon visi*, *nima nikoga izviše njega*); prijedlog za prostornu blizinu je *kûn* (s G) (*Sedi kun mene*, *kun kuće*); uz *bez* upotrebljava se i *brěz*; prijedlog *pòraci* preuzima funkciju prijedloga *radi* (*Ovo činin poraci tebe*); katkad dolazi do kontaminacije prijedloga *o* i *od* i padeža s kojima se slažu (*Pripovida se o/od ton fačendi*); prijedlog *òbo* stilski je obilježen (*Šajen ti knjigu òbo tomu libru*); im., gl. i prilozu posuđuju se (*insòma* < tal. *insomma* 'zapravo', *kàšpito* < tal. *caspita* 'baš', *menomâl* < tal. *menomale* 'ništa za to'); pridjev dolazi iza im. u nazivima za hranu (*pàsta sùha*, *rība fřigana*, blagdan *Třlo Slāvno*); veznici jesu, npr. *invěce* 'ali', *kàko* 'kao što', *kò* 'ako', *òli* 'ili', *pěrke* 'jer', *zàšto* 'zato što'.

Potvrđene su brojne kolokacije (*mòla cřmu*), klišeji (*još mi se to hòće*) i sintaktičke strukture (*hòće li mō*; *za se pō nàpit*). Mjesni govor razlikuje formalne i neformalne oblike (u pozdravu: *zdravi bili* nasuprot *e*; u oslovljavanju *gospoja Ines* nasuprot *šera Mara*), a ima i svoj slang (*drònjat* prema *spât*, *žbakètat* prema *izist*) i stručno nazivlje (*gřndac* 'uže kojim se vezuje jedro za jarbol i lantinu', *kolånba* 'kobilica na barci', *kòrba* 'rebro barke', *màca* 'teški željezni mlat'). Živ je leksik stručnih brodograđevnih, kamenoklesarskih, pomorskih i drugih zanatlijskih naziva u jezičnom repertoaru.

Zbog utjecaja mletačkoga dijalekta u korčulanskome govoru puno je fraznih, kolokacijskih i sintagmatskih posuđenica (npr. *čapat àbrivu* 'uhvatiti zamah', kalkovi: *či nit júbav* 'ljubakati' ili polukalkovi: *čapat lavâdu* 'dobiti prigovor'). Ostatci nekadašnje dvojezičnosti čuvaju se i u leksiku, naglasku i pučkoj kulturi (vrstama jela). Vidljiv je također i utjecaj hrvatskoga standardnog jezika na gradski govor (npr. *běz* i *brěz*, *kàntat* i *přvat*, *ràbota* i *pòsal*). Posebnu živost, uvjerljivost i specifičnost korčulanskoga govora pokazuju govorni činovi kojima se izražava upozorenje, prijetnja, ukor, želja, savjet, kletva. Upotrebljavaju se i neizravni govorni činovi, čiju implikaciju treba prepoznati (kad se upozorava osoba koja ne zatvara vrata, npr. *Oli si se rodi u barku?* ili sintagma *nego si* u značenju 'nisi', npr. *Nego si falila put* znači 'Išla si pravim putem koji poznaš'). Posvjedočene su i brojne usporedbe specifične za morski ambijent i lokalnu tradiciju (npr. *grub kaj rošpo*, *kanta kaj kanarin*, *reve kaj tovar*, *suha kako bakalar*). U potvrdama ima i tabuiziranih, vulgarnih riječi i fraza. Dva su sloja takvih riječi u gradskoj komunikaciji: 1. blasfemije, bogohuljenje, lokalne psovke i 2. grube riječi (nazivi za dijelove tijela, fiziološke i spolne funkcije). Spomen Boga, Gospe ili majke u psovci smatra se teškom psovkom, ali zato postoji veći broj eufemizama za tabuizirane riječi (*prisivtla* 'stražnjica') i psovke (*Benti miša, kako si lipa! Hodi s fratron! Benti toga!*).

Rječnik je plod timskoga rada profesorice hrvatskoga jezika Mirjane Svobode koja je prikupila najveći broj riječi, Damira Kalogjere koji je nadopunio *Rječnik*, naglasio riječi i dodao im gramatičke odrednice, dotjerao potvrde, pronašao romanske modele i uredio strukturu natuknica te Višnje Josipović koja je sve unosila u računalo, strukturirala građu pripomogavši svojim romanističkim i fonološkim znanjem u otklanjanju pogriješaka i preciziranju podataka. Vrijednim leksikografskim uputama pripomogao je akademik Vojmir Vinja, a prof. dr. sc. Mira Menac-Mihalić pomogla je savjetom u obradi gramatičkih i naglasnih podrobnosti.

Namjera je *Rječnika* sačuvati korčulanski govor koji se nezaustavljivo mijenja. *Rječnik* je namijenjen Korčulanima i svim ljubiteljima čakavskih riječi. On također može poslužiti i stručnjacima dijalektolozima, sociolingvistima i leksikografima u opisu korčulanskoga gradskog govora, kao i u komparativnim jezičnim istraživanjima korčulanskoga i mletačkoga govora i njihova međusobnog utjecaja, korčulanskoga urbanog i ruralnog govora ili govora starijih i mlađih naraštaja.